

چالش های برنامه های آموزشی - ترویجی در توسعه تعاونی های روستایی

بهمن خسروی پور^۱، زینب احمدیان^۲

^۱ دانشیار دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

نام و نشانی ایمیل نویسنده مسئول:

بهمن خسروی پور

B.khosravipour@gmail.com , khosravipour@ramin.ac.ir

چکیده

امروزه تعاونی های تولیدی و خدماتی در بسیاری از کشورها به عنوان یک ابزار مهم در جهت مشارکت توده ی مردم در بهره مندی از منافع توسعه ی اقتصادی جایگاه بسیار بالایی دارند . در ایران بخش تعاونی در کنار بخش دولتی و خصوصی مجاز به فعالیت در بخش های مختلف اقتصادی می باشد. در این بین فعالیت های بخش کشاورزی بیشترین تعداد تعاونی های تولیدی از انواع مختلف را در خود جای داده است. با توجه به اشتغال زایی این بخش به خصوص در روستاها این پدیده می تواند بسیار موفق عمل کند. با توجه به مشکلاتی که در روستاها و در بخش کشاورزی در کشور ما وجود دارد این نظام می تواند بسیاری از مشکلات کشاورزان را حل کند و در توسعه مناطق روستایی موثر باشد. به همین منظور در این مطالعه که به روش مروری و با استفاده از منابع مکتوب و اینترنتی تهیه شده، چالش های برنامه های آموزشی - ترویجی در توسعه تعاونی های روستایی، اهداف تعاونی، آسیب های تعاونی های روستایی بررسی خواهد شد.

واژگان کلیدی: برنامه های آموزشی- ترویجی، تعاونی روستایی، تعاون

مقدمه

سازمان ها برای ارائه خدمات و کسب نتایج مطلوب، گریزی از حفظ و پرورش نیروی انسانی ندارند، در این راستا از آموزش به عنوان ابزار پیشرفت و توسعه و گذرگاهی برای انتقال تجارب و معلومات تخصصی برای اجرای صحیح وظایف و مسئولیت ها یاد می شود(نوه ابراهیم و مجیدی، ۱۳۹۴). آموزش به طور قطع نه تنها موجب ترویج دانش میشود، بلکه با پیشرفت های تحقیقاتی تکنولوژی و عملی، دانش جدید را نیز بوجود می آورد. بنابراین میتوان گفت که آموزش مبدا تکامل اجتماعی در هر دوره و زمان، و منشاء بلوغ فکری و مدرن شدن و سرانجام ظهور و پرورش خلاقیت و نوآوری ها و حرکتی در جهت آزاد شدن نیروی خفته ی درون افراد در قید رسوم و سنت های کهنه و نامتناسب است که قرن ها و دوره ها جوامع را به علت آموزش های غیر موثر از حرکت بازداشته است(سعادت و همکاران، ۱۳۹۲). نیروی انسانی ماهر و کارآمد و متخصص یکی از اساسی ترین عوامل موثر بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر کشور محسوب می گردد و تجهیز نیروی انسانی به تخصص ها و مهارت های مورد نیاز شغل از مهمترین راه های رسیدن به اهداف توسعه به حساب می آید. مهمترین ماموریت کنونی آموزش های ترویجی آماده کردن مردان و زنان روستایی و عشایر برای مواجهه با اثرات ناشی از تغییرات و یا آماده شدن برای (میر امینی، ۱۳۸۳). جامعه ایرانی از دیرباز بر همکاری و تعاون بنیان گذاری شده است . مطالعات تاریخی نشان می دهد که ایرانیان نخستین ملتی بودند که به نظام تعاونی توجه کرده اند. تعاونی سنتی که به منظور اشتراک مساعی گروهی از مردم در یک جامعه و به منظور کاهش مشکلات زندگی و به تبع عرف و رسم جاری به وجود آمد، آمیخته با خلیات مردم بوده و مردم هنوز با این نوع تعاونی سنتی دمسازند. خصیصه اصلی این نوع تعاونی تشکل در عین بی شکلی است. همکاری های سنتی دارای خصوصیتی است که آن را از همکاریهای غیرسنتی(رسمی) متمایز می سازد. این نوع همکاری در کلیه ابعاد جامعه ارتباط متقابل داشته و بر آنها مقررات غیر مکتوب حاکم است(بذر

افشان و شاهین، ۱۳۸۹). اغلب مردم در نواحی روستایی کشور بر پایه کشاورزی امرار معاش می کنند که نظام کشاورزی سنتی و عملکرد پایین این بخش، مهم ترین عامل کاهش درآمد روستاییان است و تداوم این وضعیت مناطق روستایی کشور را با چالش های متنوع و متعددی روبرو خواهد ساخت. مشارکت سازمان یافته و داوطلبانه روستاییان از طریق تشکل ها و سازمان های تعاونی انجام می شود. چنین سازمان هایی بیانگر و مدافع منافع اقشار مختلف مردم هستند. چنین نگرشی تعاونی ها را به عنوان یکی از مهمترین جلوه های مشارکت سازمان یافته کشاورزان در امور اقتصادی و اجتماعی بیش از پیش مطرح می سازد (هادیزاده بزاز و بوزجمهری، ۱۳۹۵). از طرفی دیگر بخش کشاورزی کشورهای پیشرفته برای افزایش تولید، کاهش هزینه ها، افزایش درآمد و مسایل این چنینی به سمت تعاونی های تولید پیشرفته، حرکت می کنند که موفقیت های چشمگیری را نیز در این راستا به دست آورده اند. امروزه با توجه به فقدان کارایی بخش دولتی در زمینه های مختلف، اتخاذ سیاستی به منظور خصوصی سازی و مشارکت مردم به عنوان یک راه حل در توسعه ملی مورد تأکید سازمان های بین المللی و سیاست گذاران داخلی قرار گرفته است. به همین دلیل سازمان خواروبار کشاورزی مسئولان کشاورزی کشورهای در حال توسعه را به حمایت از سازماندهی کشاورزان در قالب تشکل های غیردولتی تشویق می نماید. در کشور ما نیز با توجه به سیاست کاهش تصدیگری دولت و اتخاذ سیاستی در مورد خصوصی سازی، لزوم جلب مشارکت مردم و الگوهای یافته های نو و همچنین خدمات رسانی و حمل و نقل، تشکیل این گونه تعاونی ها بسیار مفید می باشد (سلوکی و چیدری، ۱۳۹۰).

مفاهیم

آموزش

آموزش نوعی سرمایه گذاری مفید و یک عامل کلیدی در توسعه محسوب می شود که چنانچه به درستی و شایستگی برنامه ریزی و اجرا شود، می تواند بازده اقتصادی قابل ملاحظه ای داشته باشد. ارائه آموزش اثربخش در یک سازمان مدرن، مستلزم تفکر جدید، مدل های جدید، رویکرد جدید و ابزار و مکانیزم های جدید می باشد (نوه ابراهیم و مجیدی، ۱۳۹۴). در تعریف دیگر از آموزش آمده است، آموزش تجربه ای است مبتنی بر یادگیری و به منظور ایجاد تغییرات نسبتاً ماندگار در فرد صورت میگیرد تا بتواند توانایی خود در انجام کار را بهبود بخشد. آموزش میتواند تغییر مهارت ها، دانش، نگرش ها و رفتار اجتماعی را در بر داشته باشد (شاه کرمی پور و تیرگر، ۱۳۹۱).

برنامه آموزشی ترویجی

لگانز (۱۹۶۱) معتقد است که یک برنامه ترویجی یک دسته اهداف است که به روشنی تعریف و تدوین گردیده اند. این اهداف از تحلیل جامع یک موقعیت به دست آمده و مبنایست از طریق فعالیت های آموزشی ترویجی به آنها دست یافت. بنا به نظر وزارت کشاورزی ایالت متحده یک برنامه آموزشی ترویجی حاصل کار مشارکتی مردم محلی و پرسنل ترویج است و در بر گیرنده موارد زیر است:

- موقعیتی که مردم در آن واقع شده اند.
- مسئله یا مشکل که بخشی از موقعیت محلی است.
- مقاصد و اهداف مردم محلی در ارتباط با مسئله.
- توصیه ها یا راه حل هایی برای دستیابی به این اهداف که ممکن است بلند مدت یا کوتاه مدت باشند (میرک زاده و همکاران، ۱۳۹۴).

تعاون

تعاریف متعددی از تعاونی ارائه شده است که با وجود اختلافات، نقاط مشترک زیادی در بین آن ها وجود دارد. پیرجال در کتاب "تعاونی و اهداف توسعه هزاره سوم" تعاونی ها را اساساً سازمان های غیر محور می داند که نوع متمایزی از سازمان با حقوق ویژه خود هستند. به نظر وی، در تاریخ تکامل سازمان های مدرن، تعاونی ها حداقل دارای قدمتی معادل سایرین بوده و به لحاظ قانونی نیز تفاوتی با بقیه سازمان ها ندارند (انصاری و همکاران، ۱۳۹۳). واژه تعاون که در مفهوم عام اشاره به مساعدت، است، در مقابل به مفهوم «همکاری» یاریگری، رعایت منافع جمعی و دستگیری از دیگران دارد، به زبان ساده به معنی خاص آن، تعاون بر نوع مشخصی از کار کردن با یکدیگر دلالت دارد که از طریق تشکیل سازمان رسمی و به کارگیری روش های مدیریتی خاص، دسترسی به اهداف مشترک را امکان پذیر می سازد. در واقع هنگامی که فردی نتواند به تنهایی کار یا فعالیت کند، بهتر است از دیگران کمک بگیرد تا آن کار را به صورت جمعی و با همکاری یکدیگر انجام و شکل سازمان یافته آن را

تعاونی گویند(خسروی پور و همکاران، ۱۳۹۳). به عبارتی تعاونی یک موسسه خودمختار و مبتنی بر اتحاد داوطلبانه اشخاص برای برآورده ساختن نیازهای عمومی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آرزوها از طریق یک مالکیت مشترک و تحت کنترل دموکراتیک شرکت میباشد(آریانیپور و همکاران، ۱۳۹۳).

تعاونی های روستایی

تعاون، همکاری و کمک کردن در هر حوزه زندگی اجتماعی وجود دارد. افراد برای مبادله عاطفی و حمایت های ابزاری، همکاری در انجام کارهای پیچیده و تامین اطلاعات اجتماعی برای یکدیگر، گروه تشکیل می دهند. تعاونی ها شاخه ای از سازمانهای غیر دولتی هستند که برای رشد همکاری با یکدیگر، به ویژه روستاییان تشکیل میشوند(فیروزآبادی و حسینی، ۱۳۹۰). نوعی نظام بهره برداری کشاورزی و در شکل حقوقی آن یک تشکل اقتصادی تولید کشاورزی غیر دولتی است که از مدیریت نسبتاً علمی برخوردار بوده و با اتکا به نیروی مردمی(اعضا تعاونی) و تصمیمات مشارکت جویانه از طریق مجامع عمومی و هیئت مدیره، ضمن حفظ اصل مالکیت و در نتیجه با انگیزه های فردی و خانوادگی تشکیل شده و فعالیت می نماید(خسروی پور و همکاران، ۱۳۹۳). تعاونیهای روستایی به طور مستقیم در کاهش فقر از طریق پیشرفت اقتصادی و اجتماعی اعضا و به طور غیر مستقیم، از طریق تحرک اقتصادی و توسعه پایههای اجتماعی جوامعی که در آن به فعالیت میپردازند، تأثیرگذار بوده اند. شرکتهای تعاونی روستایی از سازمان و مدیریت نوین و نسبتاً علمی و تخصصی برخوردارند. در قالب چنین سازمانی است که انرژیها و نیروهای پراکنده روستایی از وحدت و انسجام جمعی عام برخوردار میشوند و فرصتی مناسب پدید میآید تا با حفظ هویتها و انگیزههای فردی و خانوادگی خود با یکدیگر به مشارکت، همکاری و همیاری متقابل بپردازند. تقویت تعاونیها در حقیقت تضمین کننده یک اقتصاد ملی سالم در کشورهاست(کریم، ۱۳۹۴).

اهمیت برنامه های آموزشی - ترویجی در تعاونی

آموزش نیروی انسانی سرمایه گذاری پر سودی به شمار می آید، که بازده آن در واقع یک امر حیاتی و اجتناب ناپذیر است که باید به طور مستمر در سازمان مورد توجه قرار گیرد، چرا که آموزش یکی از راه های اصولی و منطقی هدایت تلاشهای کارکنان در سازمان است و باعث به کارگیری استعدادهای نهفته، به کار اندازی قدرت تخیل و به وجود آمدن حسن انعطاف پذیری فکری لازم در کارکنان خواهد شد(صبر کش و همکاران، ۱۳۹۲). هر کجا که آموزش های ترویجی با اصول صحیح و پشتیبانی همه جانبه رو به رو بوده، موفقیت ساماندهی را تضمین نموده و برعکس در نقاطی که این نقش به درستی ایفا نشده عدم موفقیت کاملاً مشهود است. امروزه آموزش های ترویجی را به عنوان صیقل دهنده جوهره دانایی انسان می شناسند، که توانایی به بار می آورد و انسان های توانا به عنوان وسیله توسعه از مواهب توسعه برخوردار گردند. اما این وظیفه مندی مهم آموزش های ترویجی به قول یکی از متخصصان این علم که عنوان میکند: ترویج مانند سلاحی است که گلوله علم را به جامعه دهقانی شلیک می کند، اگر این اسلحه بدون مهمات باشد، کارایی و تاثیر خود را از دست می دهد، نشان از واقعیت های دیگری است(میر امینی، ۱۳۸۳). آموزش و ترویج کشاورزی با استفاده از روش های مختلف و وسایل و امکانات مناسب آموزشی در راستای اهداف مورد نظر، مخاطبان و ذینفعان خویش را مورد آموزش قرار داده تا تغییرات لازم در دانش، بینش، نگرش و ارتقای مهارت های لازم را در آنها به وجود آورد؛ چرا که با استفاده از یافته های علمی و فنی نوین، بهره وری بیشتر و افزایش تولید و نهایتاً افزایش درآمد، شرایط بهتری در زندگی اعضا و ذینفعان پدیدار خواهد شد. لذا اهمیت و ضرورت ترویج و آموزش کشاورزی جهت تغییرات در اعضای تعاونی های تولید کشاورزی به عنوان سرمایه های ملی و منابع انسانی کشور و یک قشر مولد و مهم و تأثیرگذار در بخش کشاورزی کشور ضروری می باشد(سلوکی و همکاران، ۱۳۸۹). آموزش صحیح و کارا پایه و اساس شروع هر فعالیتی است. آموزش تعاونی و اقتصاد تعاون به عنوان یک ضرورت آموزشی در مقاطع تحصیلی می تواند تفکر تعاونی را به عنوان یک تفکر پویا در جامعه رشد دهد. یکی از مسائلی که می تواند پویایی و بالندگی اقتصاد تعاون را در پی داشته باشد فعالیت های تعاونی و آموزش آنها در آموزشگاه هاست. آموزش تعاون در مدارس باید از همان کودکی آغاز شود ضمن این که این آموزش باید به صورت نهادینه و کارشناسی شده ارائه شود(منوچهری، ۱۳۸۹).

چالش های برنامه های آموزشی - ترویجی

آموزش و ترویج کشاورزی با استفاده از روشهای مختلف و وسایل و امکانات مناسب آموزشی در راستای اهداف مورد نظر، مخاطبان و ذینفعان خویش را مورد آموزش قرار داده تا تغییرات لازم در دانش، بینش، نگرش و ارتقای مهارت های لازم را در آنها به وجود آورد؛ چرا که با استفاده از یافته های علمی و فنی نوین، بهره وری بیشتر و افزایش تولید و نهایتاً افزایش درآمد، شرایط بهتری در زندگی اعضا و ذینفعان

پدیدار خواهد شد. لذا اهمیت و ضرورت ترویج و آموزش کشاورزی جهت تغییرات در اعضای تعاونی های روستایی به عنوان سرمایه های ملی و منابع انسانی کشور و یک قشر مولد و مهم و تأثیرگذار در بخش کشاورزی کشور ضروری می باشد (سلوکی و همکاران، ۱۳۸۹). با وجود این در عصر حاضر و به خصوص در کشورهای جهان سوم ترویج به علت کمبود خدمات حمایتی، جمعیت زیاد افرادی که باید تحت پوشش کارکنان ترویج قرار گیرند، برنامه های آموزشی ترویجی با هدف های مدیریت تعاونی ها تطابق ضعیفی دارد، مروجان آموزش مناسب را ندیده اند، ضعف مدیریت، حمایت نکردن از کارکنان ترویج، برنامه کاری تعریف نشده، عدم مشوقی برای پیشرفت، روبه رو است که یافتن راهکارهای مناسب برای آنها چندان آسان نیست (نظر زاده زارع و همکاران، ۱۳۹۰).

اهمیت تعاونی ها

در اغلب تمدن ها و جوامع قدیمی و سنتی میتوان اشکالی از همکاری های تعاونی و گروه های یارگیری را پیدا نمود که تا حدودی به تعاونی های امروزی شبیه هستند. در جامعه سنتی ایران نیز میتوان اشکال سازمان یافته ای از همکاری های تعاونی به ویژه در روستاها را مشاهده کرد (انصاری و همکاران، ۱۳۹۳). در قرن ۲۱ تعاونی ها یک اهرم مناسب برای توسعه کشورها هستند که میتوانند همگام با سیاست های دولت در بهبود شرایط زندگی، کار، تولید و ارتقاء سطح درآمد و وضعیت اجتماعی، فرهنگی مردم موثر باشند (جمالی و خسروی پور، ۱۳۹۵). تعاون یکی از بخشهای مهم اقتصادی کشور در جذب سرمایه گذاری مولد و اشتغالزا می باشد. این بخش در صورت رفع موانع و محدودیتها در زمینه تولید و ارتقای ضریب امنیت سرمایه گذاری داخلی و در صورت اجرای سیاستهای حمایتی و بازنگری در قوانین و مقررات آیین نامه های اجرایی حمایت از سرمایه گذاران، با اعمال سیاستهای مالی و پولی هماهنگ و تنظیم قوانین کسب و کار اثر بخش می تواند به عنوان محور توسعه اقتصادی در جذب سرمایه گذاری و همچنین ایجاد اشتغال مولد نقش سازنده ای داشته باشد و به عنوان یک بازوی قوی اقتصادی- اجتماعی در خدمت توسعه کشور قرار گیرد. شرکتهای تعاونی مؤسسات یا بنگاه هایی هستند که خدمات اجتماعی لازم را در اختیار اعضای خود قرار می دهند و در تمامی بخشهای اقتصادی کشور و در هر برهه ای از زمان و مکان می توان آنها را مشاهده نمود (سلوکی و همکاران، ۱۳۸۹).

نقش آموزش در تعاونی ها

یکی از اهداف والای تعاون، ساختن انسانی با مسئولیت های فردی و جمعی است. آموزش در شرکت های تعاونی جهت نیل به این هدف نقش سازنده و زیر بنایی دارد. وقتی مسائل و نارسایی ها و نابسامانی های تعاونی ها بررسی میشود، قسمت عمده مشکلات ناشی از ناآگاهی اعضا و مسئولان به وظائف و مسئولیت های خویش در چارچوب فلسفه و روش اقتصادی و اجتماعی تعاون و قانون و مقررات مربوطه است. آموزش در تعاونی ها وسیله ای است که موجب همکاری بیشتر، کارآیی و توانمندی و سرانجام تبلور فعالیت ها میگردد (دنیای اقتصاد، ۱۳۹۶). آموزش در تعاونی ها را می توان به دو دسته اصلی شامل آموزش فرهنگ تعاون و آموزش تخصص های گوناگون تقسیم کرد. آموزش نوع نخست از جمله شامل موضوع های ارزش مشارکت، اداره مردم سالارانه، اصول و فلسفه تعاون، جایگاه تعاونیها در ارتقای رفاه و عدالت اجتماعی و گفتمانی از این گونه است. آموزشهای تخصصی نیز متناسب با کار تعاونی ها و کارکنان و اعضای آن است. بعضی آموزشها نیز از نوع آموزش های تخصصی کوتاه مدت و مقدماتی هستند برای کسانی که می خواهند به تأسیس تعاونی اقدام کنند. این آموزشها را آموزشهای توجیهی می خوانند. در واقع، از طریق آرایه های انواع خدمات آموزشی می توان ارتباط های درون بخشی تعاون از جمله ارتباط های ستادی و اجرایی آن را بهبود داد و بازدارنده های ارتباطی را برداشت و درک اشتباه پیامها در مسیرهای ارتباطی را کاهش داد. این کار، افزون بر کاهش هزینه ها، سبب ارتقای بهره وری در این بخش و گردش سریع تر اطلاعات و تشویق بخش خصوصی به فعالیتهای تعاونی می شود (هاشمی و همکاران، ۱۳۹۴). در این میان وظائف و نقش ترویج در تعاونی ها، افزایش مهارتهای فنی در امور تولید تعاونی ها، اطلاع رسانی درباره فرایند مربوط به تعاونیها، آگاه سازی افراد از کارکردهای تعاونیها، ارائه و نشر نوآوری ها در حیطه کاری تعاونی ها (حیطه فنی و...)، بهبود نگرش افراد نسبت به تعاونی ها و... می باشند. از این رهگذر به فعالیتهای آموزشی ترویجی که فرایند نظام مند و پویای آموزشی برای تغییر و ارتقای سطح دانش، مهارت و نگرش اعضای تعاونیهای تولیدی کشاورزی میباشد، اشاره میگردد (سلوکی و همکاران، ۱۳۸۹).

اهداف تعاونیها در ایران

در ایران نیز تعاونی ها فرصت های مناسبی برای همکاری، آموزش و رونق اقتصادی بخش کشاورزی به وجود آورده اند (انصاری و همکاران، ۱۳۹۳). اصلی ترین اهداف از ایجاد بخش تعاون، بهبود کیفیت زندگی مردم، کار و تولید، بالابردن سطح درآمد، بهبود وضعیت اجتماعی و توسعه روستایی میباشد. برای رسیدن به توسعه روستایی و در راستای آن توسعه ملی، توجه به روستاها و کشاورزی و فعالیت های وابسته به

آن لازم است (جمالی و خسروی پور، ۱۳۹۵). به عبارتی دیگر مهمترین و جامع ترین اهداف تعاونی که در قانون بخش تعاون جمهوری اسلامی ایران به آن اشاره شده عبارتند از: ۱- ایجاد و تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل؛ ۲- قرار دادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر به کارند، ولی وسایل کار ندارند؛ ۳- پیشگیری از تمرکز و دست به گشتن ثروت در دست افراد و گروه های خاص جهت تحقق عدالت اجتماعی؛ ۴- جلوگیری از کارفرمای مطلق شدن دولت؛ ۵- قرار گرفتن مدیریت، سرمایه و منافع حاصله در اختیار نیروی کار و تشویق بهره برداری مستقیم از حاصل کار خود؛ ۶- پیشگیری از انحصار، احتکار، تورم و زیان به غیر؛ ۸- توسعه و تحکیم مشارکت و تعاون عمومی در بین مردم؛ ۹- قرار دادن مدیریت، سرمایه و سود حاصل در اختیار نیروی کار و تشویق به بهره برداری از حاصل کار (خسروی پور و همکاران، ۱۳۹۳). عمل تعاونی ها می تواند فواید زیادی برای تعاونی ها داشته و آنها را در رسیدن به اهداف زیر کمک کند (۱۰). دسترسی به قدرت چانه زنی بالا. تعاونی ها با تجهیز و تمرکز افراد، سرمایه ها، افکار و قدرت های اقتصادی پراکنده ی افراد، آنها را قادر می سازند تا در سازمان تولیدی قدرت چانه زنی بدست آورده از منافع خودشان حمایت کنند. تعاونی های کارگری، و کشاورزی نمونه ای موفق از این نوع هستند (۲). کاهش هزینه های تولید: تعاونی ها با متمرکز کردن فعالیت های اقتصادی اعضا، نقش مهمی را در کاهش هزینه های تولید آنها دارند (۳). تدارک: تعاونی ها قادر هستند مقادیر بیشتر و بهتری را از کالاها و خدمات بخش های دیگر اقتصادی را که مورد نیاز اعضا می باشد فراهم آورند. مهمترین نکته در اینجا این است که آنها قادر هستند یک جریان مطمئن، دائمی و ارزان محصولات را برای اعضا تضمین کنند (۴) گسترش بازارها: تعاونی ها با گسترش و سازماندهی مبادلات بازارها را گسترش داده و نقش تثبیتی مهمی را در بازارها ایفا می کنند. تعاونی ها قادرند با تمرکز و هدایت عرضه ی محصولات اعضا خود و ایجاد یک جریان دائمی و مطمئن از عرضه محصولات به بازار، نقش تثبیتی مهمی را به خصوص در ارتباط با قیمت ها ایفاء کنند. تعاونی های تولید کشاورزی نمونه ی موفق از این نوع هستند (جبرکلی، ۱۳۸۵).

آسیب های تعاونی روستایی

واژه آسیب شناسی از علوم پزشکی وارد علوم اجتماعی شده است و به معنای بررسی علل بیماری و عوارض و علائم غیرعادی هر پدیده است. منظور از آسیب شناسی یک سازمان بررسی موانع داخلی و خارجی آن در ابعاد مختلف می باشد. در آسیب شناسی تعاونی های تولید عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی و سازمانی که مانع توسعه این نهاد اجتماعی و نظام بهره برداری می شود تحلیل و بررسی می شوند. این آسیب ها عبارتند از:

- ۱- آگاهی محدود اعضا از اصول و فلسفه شکل گیری تعاونی های تولیدی (فقدان بستر مناسب).
- ۲- گرایش تعاونی ها به ارائه خدمات
- ۳- ضعف آموزش اعضا تعاونی
- ۴- محدودیت سرمایه
- ۵- پراکندگی روستاها و کمبود جمعیت
- ۶- گرایش تعاونی ها به دولت
- ۷- اعتماد محدود یا عدم اعتماد اعضا به ارکان شرکت تعاونی
- ۸- عدم همکاری و قبول مسئولیت اعضا
- ۹- عدم توجه به بازاریابی محصولات کشاورزی
- ۱۰- عدم وجود قوانین مشخص در مورد تعاونی ها (بذر افشان و شاهین، ۱۳۸۹).

چالش های عمده تعاونی های روستایی

تعاونیهای روستایی به عنوان انجمن های توسعه ای، می توانند با ویژگیهای منحصر به فردی که دارند، در زمینه توسعه، به ویژه توسعه روستایی موفق باشند. اما نتایج تحقیق نشان داد که تعاونیها با مشکلات متعددی در زمینه های مختلف ساختاری و عملکردی مواجهند (کریم، ۱۳۹۴). امروزه تعاونی ها بخصوص در اقتصاد ما با چالش هایی عمده ای روبرو هستند که مهمترین آنها به صورت زیر است:

۱- حق رأی: در تعاونی ها مبنای مشارکت و تصمیم گیری درباره ی فعالیت های تعاونی، اصل یک فرد - یک رأی می باشد. در این حالت افراد بدون توجه به سهم آنها در سرمایه ی تعاونی و حتی میزان مبادله ی آنها با تعاونی در تصمیم گیری تعاونی، سهم برابر دارند. در حالیکه کسانی که حجم مبادله ی بیشتر و سرمایه ی بیشتر دارند تقاضای ایفای نقش مؤثرتری را در هدایت و کنترل تعاونی دارند. این مشکل تاکنون باعث شده است به دلیل تضاد منافع بسیاری از تعاونی ها پس از تأسیس منحل شده یا کارآیی لازم را نداشته باشند. حال

چنانچه منافع مالی حاصل از تعاونی نه فقط بر مبنای میزان سهم بلکه علاوه بر آن بر مبنای میزان مبادله ی افراد با تعاونی توزیع شود ممکن است مقداری از نارضایتی حاصل را کاهش دهد.

۲- تأمین مالی: تعاونی ها هر چند سرمایه های پراکنده را تجمیع کرده و از آنها یک قدرت مالی مناسبی می سازند اما برای تداوم و گسترش فعالیت هایشان معمولاً دچار کمبود منابع مالی لازم هستند. تعاونی های فرآوری، خرید و اعتبار احتیاج به حجم مالی در گردش بسیار بالایی دارند که معمولاً تهیه ی آن از توان مالی اعضا خارج است. کمک های دولت و اولویت دهی به بخش تعاونی در نهادهای مالی و بیمه ای جامعه می تواند این مشکل را حل کند.

۳- مدیریت: بخش خصوصی به دلایل متعدّد از جمله دانش و اطلاعات اقتصادی کافی و قدرت مالی مناسب قادر است برای اداره فعالیت های خود مدیران موقّق و کارآیی را در اختیار بگیرد و در نتیجه از سوددهی بالایی در حوزه ی فعالیتش برخوردار باشد. در حالی که بخش تعاونی به خصوص به دلیل ضعف مالی تعاونی ها مجبور هستند از مدیران کم مهارت با حقوق اندک که غالباً از بین خود اعضا انتخاب می شود استفاده کنند و در نتیجه از نظر مدیریت فعالیت هایشان با مشکل مهمی مواجه هستند. دولت با آموزش و ارتقای مهارت های مدیران بخش دولتی نقش مهمی را در رفع این مشکل می تواند عهده دار باشد (قاسمی، ۱۳۸۵).

نقش برنامه های آموزشی ترویجی در توسعه تعاونی های روستایی:

فلسفه مکتب آموزشی ترویج در جریان پرورش فرد، بر سه رکن تداوم آموزش موثر و مفید، تحکیم اراده خودیاری، و پرورش حس همیاری در افراد مورد هدف برنامه استوار است. مبنای این اصول هم منبعث از مضامین و مفاهیم مستتر در اصل فلسفه این مکتب است که پرورش استعدادها، آموزش و تعالی فرد را مورد توجه قرار می دهد. در بخش تعاون نیز ترویج در جهت توسعه انواع مختلف فعالیت های تعاونی در میان مردم است. هدف اصلی سهیم شدن روزافزون مردان و زنان در منافع تعاون های روستایی است. یک فرد تعاونی علاقه دارد که دیگران نیز از مزایایی که نهضت تعاونی برای او به وجود آورده اند، بهره مند گردد. بنابراین هدف ترویج تعاون ایجاد شرکت های جدید در مناطقی که به وجود این شرکت ها نیازمند هستند، افزایش تعداد اعضای شرکت های موجود و کمک به اعضا برای شرکت موثرتر در اتخاذ تصمیمات و حل مسایل مورد ابتلای شرکت می باشد. ترویج باید به جوامع بیاموزد که چگونه منابع موجود در زمینه های جاری اجتماع شان را کشف کنند و به کار گیرند. بنابراین ترویج به مردم در ساختن سرمایه اجتماعی کمک می کند (نراقی و محمدی، ۱۳۹۰). از طرفی دیگر پایه و اساس توسعه فعالیت تعاونی های روستایی و افزایش بهره وری تعاونی های در سطح کشور، نوع برنامه های آموزشی - ترویجی بخش تعاون است. با توجه به اقتضای شرایط و ماهیت تعاون، گسترش و توسعه شبکه تعاونی ها تنها از طریق توجه کافی و لازم به آموزش ها و ترویج توانمندی های تعاونی های روستایی امکان پذیر است. عضویت در تعاونی و بهره گیری از برنامه های آموزشی و ترویجی برگزار شده در تعاونی ها، سبب توسعه انسانی پایدار و موفق می شود که این به نوبه خود باعث توسعه، رشد، شکوفایی و پویایی تعاونی ها و ارتقای قابلیت های اعضای تعاونی ها می شود. در واقع فعالیت های آموزشی- ترویجی فرآیندی نظام مند و پویای آموزشی برای تغییر و ارتقای سطح دانش، مهارت و نگرش اعضای تعاونی های روستایی می باشد (خسروی پور و رحمانی پیاپی، ۱۳۹۲).

نتیجه گیری

تعاون و همکاری از ابتدای زندگی بشر همراه وی بوده و با گذر زمان و پیچیده تر شدن روابط اقتصادی، اهمیت آن روز به روز بیشتری شود. با توجه به اشتغال زایی این بخش به خصوص در روستاها، این پدیده می تواند بسیار موفق عمل کند. یکی از نظام های بهره برداری، تعاونی های روستایی است که به طور مستقیم در کاهش فقر از طریق پیشرفت اقتصادی و اجتماعی اعضا و به طور غیر مستقیم، از طریق تحرک اقتصادی و توسعه پایه های اجتماعی جوامعی که در آن به فعالیت می پردازند، تأثیرگذار بوده اند. در این راستا آموزش در تعاونی ها اهمیت فراوانی دارد. آموزش اعضای تعاونی های روستایی عاملی برای پذیرش فناوری های جدید و به کارگیری روش های علمی مدرن توسط تولیدکنندگان و بهره برداران است. از طرفی دیگر هدف برنامه های آموزشی- ترویجی شامل مجموعه ای از فعالیت های نیازسنجی و برنامه ریزی شده به منظور اصلاح و بالا بردن دانش، مهارت، نگرش ها و رفتارهای اعضای تعاونی برای انجام دادن وظایف خاص محوله تعاونی است. از اینرو برنامه های آموزشی - ترویجی نقش بسزایی در ارتقای دانش و نگرش کشاورزان و در مجموع توسعه تعاونی ایفا میکند.

پیشنهاد ها

- حمایت دولت و اولویت دهی به بخش تعاونی در نهادهای مالی و بیمه ای جامعه
- اصلاح و بهبود قوانین مربوط به تعاونی ها توسط دولت، جهت کارآیی بیشتر تعاونی ها.

- برگزاری دوره های آموزشی جهت آگاهی اعضا تعاونی ها از اصول و فلسفه شکل گیری تعاونی ها به منظور همکاری هر چه بیشتر اعضا جهت تحقق اهداف تعاونی ها.
- برگزاری دوره های آموزشی خاص مدیران تعاونی ها در راستای ارتقای مهارت های آنان.

مراجع

- ۱- آریانپور، بهروز، الهیاری، محمد صادق، و عابدی، محمد. ۱۳۹۳. نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدید های فراروی شرکت ها و اتحادی های تعاون روستایی استان گیلان. تعاون و کشاورزی. ۳(۱۱). ۱۶۵-۱۴۳.
- ۲- انصاری، حمید، جورابلو، مهران، پور افکاری، نصرالله، و هاشمیان فر، سید علی. ۱۳۹۳. بررسی عوامل اجتماعی موثر بر مشارکت اعضای تعاونی های تولید کشاورزی و مقایسه آن با تعاونی های تولید صنعتی در استان تهران. تعاون و کشاورزی. ۴(۱۳). ۹۸-۷۳.
- ۳- بذرافشان، جواد و شاهین، جواد. ۱۳۸۹. آسیب شناسی تعاونی های تولید روستایی در ایران. مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام. زاهدان. ۱۷-۱۵ فروردین ماه.
- ۴- جمالی، نسبیه، خسروی پور، بهمن. ۱۳۹۵. بررسی نقش تعاونی ها در توسعه مناطق روستایی. کنفرانس سراسری تحقیق در علوم کشاورزی ف منابع طبیعی و محیط زیست. گروه آموزش و پژوهش شرکت مهندسی باورگستر پارس. دانشگاه فرهنگیان استان گلستان
- ۵- خسروی پور، بهمن، برادران، مسعود، رواحی نژاد، محمد. و مهرباب قوچانی، امید. ۱۳۹۳. بررسی اهمیت و نقش شرکت های تعاونی در بخش کشاورزی. ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه. شماره ۱۷۵. ۳۴-۲۴.
- ۶- خسروی پور، بهمن، رحمانی پیاپی، شقایق. ۱۳۹۲. اثربخشی فعالیت های آموزشی- ترویجی در توسعه بخش تعاون. دومین همایش ملی توسعه پایدار کشاورزی و محیط زیست سالم. همدان. شرکت هم اندیشان محیط زیست فردا.
- ۷- دنیای اقتصاد، ۱۳۹۶. اهمیت آموزش و نقش آن توسعه تعاونی ها. شماره روزنامه ۴۱۹۳.
- ۸- سلوکی، میثم، ملک محمدی، ایرج، و چیذری، محمد. ۱۳۸۹. بررسی اثربخشی فعالیت های آموزشی ترویجی در ارتقای سطح دانش اعضای تعاونی های تولیدی کشاورزی استان سمنان. تعاون. ۲۱(۴). ۱۷۰-۱۵۱.
- ۹- سلوکی، میثم و چیذری، محمد. ۱۳۹۰. بررسی اثربخشی فعالیت های آموزشی- ترویجی در ارتقا سطح دانش اعضای تعاونی های تولید کشاورزی استان سمنان. پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی. ۴(۱). ۱۴-۱.
- ۱۰- شاه کرمی پور، زهرا و تیرگر، هدایت. ۱۳۹۱. رابطه دوره های آموزش ضمن خدمت و توانمندسازی کارکنان. فصلنامه راهبردهای آموزش. ۲۳۵-۲۳۱. ۵(۴).
- ۱۱- شعبانعلی فمی، حسین. ۱۳۸۳. اصول ترویج و آموزش کشاورزی. تهران: دانشگاه پیام نور. ۱۶۷-۱۶۱.
- ۱۲- فیروز آبادی، احمد و حسینی، رسول. ۱۳۹۰. بررسی موانع و مشکلات تعاونی روستایی در بازار یابی محصولات کشاورزی (شرکت تعاونی روستایی روستای کوشک هزار بیضا). توسعه روستایی. ۳(۱). ۱۴۸-۱۳۱.
- ۱۳- کریم، محمد حسین. ۱۳۹۴. چالش های شبکه های تعاونی روستایی ایران. فصلنامه توسعه روستایی. ۴(۳). ۱۹۶-۱۷۳.
- ۱۴- میرامینی، محمد رضا. ۱۳۸۳. بررسی مشکلات آموزش های ترویجی و تاثیر آن بر روند ساماندهی جامعه عشایر استان سیستان و بلوچستان. همایش ملی ساماندهی جامعه عشایر ایران. ۸ و ۹ اسفند ماه. زاهدان.
- ۱۵- میرک زاده، علی اصغر، اسدی، علی، اکبری، مرتضی. ۱۳۹۴. برنامه ریزی ترویجی. رازی: انتشارات دانشگاه رازی- آبیژ.
- ۱۶- منوچهری، محمد امین. ۱۳۸۹. بررسی میزان موفقیت شرکت های تعاونی در بخش های مختلف اقتصادی استان کهگیویه و بویر احمد. اداره کل تعاون کهگیویه و بویر احمد. صص: ۲-۶.
- ۱۷- نظرزاده زارع، محسن، درانی، کمال. و لواسانی، مسعود غلامعلی. ۱۳۹۰. بررسی موانع و مشکلات دوره های آموزشی ترویج کشاورزی از دیدگاه کشاورزان شرکت کننده در دوره های ترویج شهرستان دزفول. پژوهش در برنامه ریزی درسی. ۲(۸). شماره ۱۳۰-۱.
- ۱۸- هادی زاده بزاز، مریم و بوزجمهری، خدیجه. ۱۳۹۵. بررسی نقش تعاونی های تولید روستایی در ارتقاء توانمندی فنی و اقتصاد کشاورزان مناطق روستایی شهرستان نیشاپور. ۴(۳). ۴۵۹-۴۴۳.

- ۱۹- هاشمی، فائزه، ملک محمدی، ایرج. و موحد محمدی، حمید. ۱۳۹۴. اثربخشی خدمات آموزشی ترویج در تعاونی های کشاورزی استان های تهران و البرز. فصل نامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی. شماره ۳۲. ۶۹-۵۶.
- ۲۰- نراقی، عبدالرضا، محمدی، مهدی. ۱۳۹۰. تدوین ساختار مناسب سازه های ترویجی برای تعاونی های کشاورزی از دیدگاه اعضا و مدیران تعاونی های کشاورزی استان تهران. پژوهش های ترویجی و آموزش کشاورزی. ۴(۳). صص ۱۱۶-۱۰۳.
- ۲۱- نوه ابراهیم، عبدالرحیم، مجیدی، داود. ۱۳۹۴. ارزشیابی اثربخشی دوره های آموزش ضمن خدمت در ارتقای عملکرد شغلی کارکنان پلیس. فصلنامه علمی - پژوهشی مدیریت منابع در نیروی انتظامی. سال دوم. شماره ۳. صص ۱۱۸-۹۵